

In memoriam: Dževad Hozo (1938-2020)

Posljednja, maestralna Hozina retrospektiva u sarajevskom Collegium Artisticumu (Hozo: Data 1961-2001) zaokružila je četrdeset godina umjetničkog, pedagoškog i naučnog rada

Piše: AIDA ABADŽIĆ-HODŽIĆ

Odsjek za grafiku Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu svoje utemeljenje 1973. godine i svoju izuzetno kreativnu i dinamičnu historijuuguje prije svega dvojici nekadašnjih studenata ljubljanske likovne akademije i grafičarima izvanrednog talenta i originalnosti - Mersadu Berberu i Dževadu Hozu.

Osnivanje sarajevske likovne akademije bio je poticaj da se Dževad Hozo, nakon studija i specijalizacije u klasi profesora Rike Debenjaka na Akademiji likovnih umjetnosti u Ljubljani, vrati u Bosnu i Hercegovinu i tu započinje njegov višedecenijski pedagoški, umjetnički i naučni rad kojim je ostavio neizbrisiv i utemeljujući trag u jugoslavenskom kulturnom prostoru kao i u tada savremenoj evropskoj grafici. Iz ciklusa u ciklus, akademik Dževad Hozo pomicao je, širo, otkrivao, oplemenjivao izražajne mogućnosti grafičkog medija.

Zlatna generacija

Grafika je tih godina prvi puta, formatom, snagom izraza i originalnošću likovnog istraživanja osvojila zidove galerijskih prostora, a bosanskohercegovačka likovna umjetnost dobila je, upravo kroz grafičare Hozine, "zlatne generacije" (Azra Begić) svoje reprezentativno mjesto na međunarodnoj likovnoj sceni. Dževad Hozo utemeljio je na tada savremenoj likovnoj sceni Bosne i Hercegovine "kulturu grafičkog lista", otkrio alhemiju multioriginala, grafici potvrdio i vratio dostojanstvo.

Autor je, između ostalih svojih brojnih izdanja o grafičkim tehnikama, kapitalnog naučnog djela o umjetnosti i umijeću grafičkih vještina - *Umjetnost multioriginala: kultura grafičkog lista* (u izdanju Prve književne komune, Mostar 1988), a koje je i danas traženo i nezaobilazno štivo na svim likovnim akademijama i umjetničkim školama ex-jugoslavenskog prostora. Velikim znanjem, erudicijom i iskustvom, Hozo je okupio na jednom

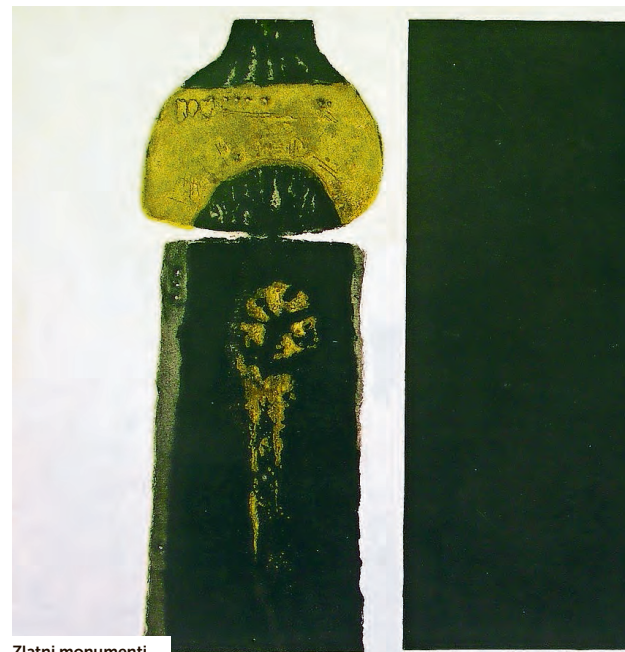
mjestu specifičnosti i osobitosti raznovrsnih grafičkih tehnika, detaljno ulazeći u pojedinosti tehničkih i izvedbenih postupaka, a, s druge strane, predstavio panoramu grafičkih tehnika kroz stoljeća kao i vlastita grafička iskustva i istraživanja - izuzetan autorski poduhvat iz kojegbi, u pravilu stajali timovi eksperata; poduhvat u kojem se, jednako uspješno i s ogromnom energijom i znanjem, u oblasti slikarskih tehnologija, potvrdila i njegova supruga,

Rad Dževada Hozu

Sahrana akademika Dževada Hozu održat će se u ponedjeljak, 28. 12. 2020. godine, u 14 sati na Harmanskom groblju u Bihaću, u krugu najuže porodice, saopćeno je iz ANUBiH

izložbi *Mladih slikara, vajara i grafičara* u Umjetničkoj galeriji u Sarajevu 1967. godine, javila se, sasvim neočekivano, jedna izuzetna generacija grafičara (Hozo, Berber, Memnuna Vila, Dragulj, Misirlić, Širbegović, Tikveša, Aleksić, Kragulj, Nevjestić, Hrvanović...) koja je vrlo brzo bila prepoznata kao "bosanskohercegovačka škola grafike" iako je bilo riječ o mladim umjetnicima koji su studirali na likovnim akademijama u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani i djelovali, u najvećem broju, izvan svojih matičnih sredina. Kako je bilo riječ o grafičarima koji su svoj stilski izraz formirali na različitim izvorima, pripadanje zajedničkom grafičkom krugu potvrdilo je da je pitanje porijekla umjetnika bilo mnogo više od puke geografske činjenice i suštinski se oslanjalo na složenu strukturu zajedničkog historijskog naslijeđa i kulturnog ambijenta, a što je upravo u bosanskohercegovačkoj grafici sedme i osme decenije onemogućavalo reducirana i jednoznačna tumačenja utjecaja tradicijskih sadržaja. "Uprisutnjavanje zajedničkog prostora iskustva" postalo je osnovom "konektivne strukture" bosanskohercegovačkih umjetnika, temelj na kojem se oblikovalo "kulturno pamćenje" odnosno oblikovao "odnos prema prošlosti", "politički identitet" i "stvarala tradicija" (J. Assmann). Hozini grafički ciklusi sedme i osme decenije raskošno su najavili duh postmoderniteta u kulturi Bosne i Hercegovine.

Zlatni monumenti

akad. slikarica i nekadašnja dekanesa sarajevske ALU, pokojna prof. Metka Kraigher Hozo.

Cjelokupna atmosfera na tada mladod sarajevskoj Akademiji likovnih umjetnosti (1972), u vrijeme Hozinog dolaska u Sarajevo, bila je izrazito otvorena i poticajna za istraživanja i medijska interferiranja. Podsjetimo, 1972. godine, na predmete Crtanje i Crtanje akta primljeni su u zvanje docenta Borislav Aleksić i Mersad Berber, već sljedeće godine, predmete Slikarstvo i Grafika preuzimaju Ismar Mujezinović i Dževad Hozo, a akademske godine 1974/75. na grafički odsjek Akademije dolaze i Halil Tikveša i mladi asistenti Radmila Jovandić Dapić (Grafika knjige) i Salim Obralić (Grafika-Crtanje).

Već nešto ranije, i prije osnivanja sarajevske likovne akademije, na izložbi u Radničkom univerzitetu u Mostaru u januaru 1965. godine, a potom i na

U umjetnost predmetnog razdoblja vratili su se naracija, fikcija, mašta, sjećanje: na scenu je stupio transverzalni um sposoban za prijelaze između kultura, tradicija i religija; um koji je pregorio imperativ modernizma o apsolutnoj nužnosti novog. Nasuprot "praznoj ploči" modernizma okrenutoj prema budućnosti, iznova se afirmirala svijest o kontinuitetu. Bila je često riječ o "dvostrukom kodiranju" u realizaciji kompozicija: one su se dijelom oslanjale na dokument/faktografiju (ljetopisi, pisma, fotografije, razglednice, aplikacije izvornih predmeta, citati iz djela velikih majstora ranijih epoha, arheološki etnološki izvori), a dijelom su bile uronjene u svijet fantastike, fikcije, alegorije i simbola. U opisu postupka pripreme i realizacije svog prvog ciklusa *Nišani*, na kojem je radio tokom 1960-ih godina, sam Hozo naveo je "faktografiju kao inspiraciju" i postupak

Dževad Hozo

Portret umjetnika

Zeleni kamen

Srebrna gora

Crveni turban, 1965.

njene "transpozicije". Kroz redukciju deskriptivnosti i krajnje apstrahiranje forme, Hozo je ostvario maksimalno formalno i sadržajno zbijanje: napepost i čvrstina grafičkog lista proizlazi iz naglašenog suprotstavljanja, s jedne strane, krajnje stiliziranih oblika forme, i, s druge, naglašene bjeline grafičkog lista, potpuno oslobođene svake iluzije prostornosti (*Sam*, 1966; *Par*, 1967; *Vojnik mira*, *Dvostruka sjena*, *Bosanska III nevjesta*, 1967; *Plamenitaš II*, 1968, *S trojnim znamenjem*, 1969). U ovom ciklusu Hozo je primijenio postupak višefaznog jetkanja (nagrizanja metalne ploče kemijskim postupcima) kako bi naglasio trošnost kamena, preferirajući otuda termin "jetkanice" za svoje bakropise, a ovi su snažni listovi osvojili brojne međunarodne nagrade. Dijelovi ovog ciklusa, iz Zbirke umjetničkih djela Dževada Hozu u Muzeju Unsko-sanskog kantona u

Bihaću, proglašeni su odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine iz 2009. godine nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Korak dalje u imaginativnoj re-kreaciji jednog značajnog perioda bosanskohercegovačke historije predstavljao je Hozin naredni ciklus: *Iz Makove mape* (1972-73), a s kojim je, kao i u svakom svom novom ciklusu, uveo značajne inovacije u tehničkom smislu. Za Hozu je, kao i za Maka Dizdara, suočenje sa srednjovjekovnom historijom Bosne bio čin "uspоставljanja značenja" (M. Filipović) što je nužno vodilo konceptualnom pristupu, pročišćenog, apstrahiranog i krajnje zbijenog iskaza. Hozin postupak bio je istraživački, analitički, eksperimentalan i ekspresivan; postupak nagradu, duciranja i apstrahiranja suvišnih elemenata. Kako bi očuvao autentičnost likovne ikonografije stećaka, Hozo je

na ciklusu *Iz Makove mape* prvi puta koristio proces fotomehaničke transpozicije: fotografija motiva sa stećaka poslužila je kao dokument, kao osnova za kasniju imaginativnu rekonstrukciju u tehnikama dubokog tiska, u temeljnom postmodernom principu oblikovanja kroz dvostruko kodiranje stvarnosti u koju je Hozo uveo i kozmičke relacije kroz bogumilske lunarne i solarne simbole. Grafike *Iz Makove mape*, uz knjigu Maka Dizdara *Kamen i spavač*, osvojile su prvu nagradu za izgled knjige, na Međunarodnom sajmu knjige u Beogradu 1973. godine.

Ciklusi *Povratka i Trašila* (1974-79) nosili su sa snažnu autobiografsku i društveno-angažiranu potku: iskustvo dolaska u Sarajevo i svojevrsne, za Hozu tako karakteristične, iskrčave, inteligentne, (samo)ironične i pomalo sakrivene komentare vremena i društvenih zbivanja. To su bili ekspresivni

listovi na koje je reljefno interpolirao otiske tekstila, užadi, slovnih elemenata; listovi koji su nosili, tek naoko šaljive, nazive *Glavobolno*, *Trubobolno*, *Zavezanih ruku*... i vrlo često otisak ruke samog autora kao najelementarniji, praiskonski grafički gest kojim autor potvrđuje svoje aktivno prisustvo i stav u vremenu i prostoru u kojem djeluje. Ubrzo nakon toga, kao aktivni sudionik akademskog, likovnog, kulturnog i društvenog života, Dževad Hozo imenovan je članom Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (od 1981. godine).

Spomenuta autobiografska ekspresivnost kulminirala je na grafičkim ciklusima iz ratnih devedesetih u Sarajevu, jednom od najsnažnijih likovnih svjedočanstava iskustva rata - na Hozinim listovima *1.001 Noć poslije* i *unikatnim listovima Ratni dani* (1992-94), a na kojima su zastrašujuće antropomorfne forme i duboke crne sjene koje grade nestvarne oblike ljudskog tijela okružene otiscima ratnih konzerviranih, kako ih je sam autor nazvao, "psihografski zapisi" krajnjih egzistencijalnih iskustava.

Posljednja, maestra Hozina retrospektiva u sarajevskom Collegiumu Artisticumu (*Hozo: Data 1961-2001*) zaokružila je četrdeset godina umjetničkog, pedagoškog i naučnog rada i najavila nove pravce njegovih istraživanja. Izložba je otkrila svježinu

njegovog načina razmišljanja, hrabrost da grafikom iskorači u prostor, u susrete s novim medijima, sposobnost improvizacije. Posljednjih godina, razigrano, poput nestašnog dječaka, ispisivao je, tokom boravka u Neumu, svoje digitalne *Neumalije*, pokretne grafičke slike nastale u susretu videa, filma, digitalne tehnologije i klasičnih grafičkih postupaka, a u kojima je Hozo, okom iskustvenog i vrsnog grafičara, prepoznavao nove i još neistražene vizualne i tehničke izazove. I takav je otvoren, razigran, inovativan pristup grafici prenio i svojim studentima, tako da su neki od najnadarenijih grafičara Bosne i Hercegovine diplomirali upravo u Hozinoj klasi, poput Mirsada Konstantinovića (1956-2008), Petra Waldegga, Amele Hadžimejlić... Pravilna je, stoga, bila odluka nedavno pokrenutog Međunarodnog trijenala grafike u Livnu da se kao popratni program prvog trijenala organizira upravo samostalna izložba Dževada Hozu (Franjevački muzej i Galerija Gorica - Livno, 2017) zbog njegovog iznimnog značaja u historiji grafike u Bosni i Hercegovini.

"Umjetnik je po svom habitusu stvaralac paralelnog svijeta (za kojeg smatra da je bolji od datosti okruženja i vremena) - i njegovo samopotvrđivanje više ili manje je kompromis između općih konvencija uspostavljene kriteriologije, ličnih emocija i formalne umjetničke i vanumjetnostne, zanatske, tehničke i ine motivisanosti..."

Zapisao je to akademik Dževad Hozo, kako je naveo: "mjeseca osmog 2008", nakon čitanja rukopisa moje disertacije o bosanskohercegovačkoj grafici sedme i osme decenije 20. stoljeća. Zapisao je tada i da osjeća "svojim dugom prema odlazećoj, svojoj, generaciji koja je internacionalizirala bosanskohercegovački talenat, u drugačije vrijeme znala uhvatiti čuperak grafičkog boga Kairoa i tako individualno potvrditi i uvrstiti osamostaljenje medija umjetničke grafike da dokumentira, kao svjedok događanja, taj put, a za što će mu trebati, kako je naglasio, mnogo samokontrole. Izrazio je tada i nadu da će moja knjiga *Bosanskohercegovačka grafika 20. stoljeća* (Sarajevo, 2008), uz institucije Umjetničke galerije BiH, Akademije likovnih umjetnosti (Grafičke zbirke Odsjeka za grafiku), Katedre za historiju umjetnosti (na Filozofskom fakultetu) - biti nukleus budućeg samostalnog Grafičkog kabineata Bosne i Hercegovine.

Grafički otisak

Nije dočekao osnivanje Kabineta grafike Bosne i Hercegovine, tako željene i, s obzirom na značaj koju je grafika imala u savremenoj umjetnosti u Bosni i Hercegovini, tako potrebne institucije u našem kulturnom prostoru, sklonom brzom zaboravu. Danas nisu više među nama ni Berber (1940-2012) ni Hozo. U posljednjih desetak godina Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevu izgubila je čitav niz sjajnih profesora koji su pripadali prvim generacijama profesora, ali i diplomiranih studenata i koji su kreirali vrijednost ove najstarije likovne akademije u Bosni i Hercegovini i bili njeno prepoznatljivo lice. Svaka generacija, rijetima profesora Hozu, u svoje vrijeme i na svoj način treba znati *uhvatiti čuperak Kairoa*. To bi značilo znati iskoristiti priliku koja se pruža samo jednom u životu, a u kojoj se, kako ja razumijevam profesora Hozu gledajući cjelinu njegovog života, krije poziv na budnost i odvažnost, na hrabrosti odgovornost, a što ostaje najsnažniji grafički otisak koji je ovaj veliki profesor, ponosni Krajišnik, ostavio svojim studentima.